

BARBARA SUŠA:

Raziskovanja književnosti Slovencev v Avstraliji sem se lotila povsem slučajno. V roke mi je prišel *Zbornik avstralskih Slovencev*

iz leta 1985, prebrala sem ga precej natančno in nekajletno poglobljanje v literarno ustvarjanje naših izseljencev sem strnila v magistrskem delu.

Naloga, ki sem se je lotila, posega v področje, ki je bilo do nedavna v slovenski literarni zgodovini še nedotaknjeno bodisi zaradi skromnega pretoka informacij, vključno tistih z literarnega področja, bodisi zaradi tega, ker je raziskovanje slovenske emigrantske literature, razen ameriške, veljalo za tabu temo. Danes ugotavljamo, da je slovensko leposlovje v Avstraliji pretežno apolitično. Le generacija priseljencev, ki je prišla v Avstralijo v poznih štiridesetih letih, se je izseljevala iz političnih razlogov. Večina avtorjev, ki jih obravnavam, navaja kot vzrok svojega odhoda iz domovine željo po boljšem zaslužku, domače povojno enoumje, ki jim kot drugače mislečim ni omogočalo uveljavitve, in ne nazadnje radovedni avanturizem.

Cilj mojega dela je bil splošen pregled in vrednotenje književnega ustvarjanja avstralskih Slovencev. Skupaj z bibliografijo slovenskega tiska in popisom zbranega gradiva naj bi pregled služil kot osnova za nadaljnje literarnozgodovinsko raziskovanje. Drugi cilj mojih prizadevanj je bil seznanjanje slovenskega bralstva z literarnim dogajanjem med Slovenci v Avstraliji. To mi je skupaj s sodelavci Slovenske izseljenske matice uspelo z izborom iz pesništva Slovencev v Avstraliji, z naslovom *Lipa šumi med evkalipti*, ki je izšel že leta 1990.

Začetek književnega ustvarjanja Slovencev v Avstraliji sega v zgodnja petdeseta leta, vzniknilo je skupaj z verskim tiskom. Zanimivo in za slovensko literarno zgodovino tipično je, da so za bralno kulturo svojih faranov skrbeli najprej dušni pastirji. Mohorjanke slovenskih patrov so s svojimi poučnimi zgledi pomagale božji besedi. Kmalu so se bralci sami lotili podobnega pisanja. V *Vestniku*, ki je bil v začetku društveni list, so našle prostor tudi ljubezenske črtice. V obeh časopisih pa so bralci objavljali pesmi, najpogosteje zasledimo ime Pavle Miladinović (roj. Gruden), Neve Rudolf in Ivana Legiše, ki je objavljial pod psevdonimom Ivan Burnik. Leta 1958 izideta v Trstu pesniška zbirka *Južni križ*, v Buenos Airesu zbirka črtic *Čisto malo ljubezni*. Obe knjigi sta delo Neve Rudolf, ki je živel v Avstraliji le med leti 1954-58.

Iz verskega, poučnega, narodnoprubudnega in le redkokdaj samo lepoti zavezanega pisanja se literarno ustvarjanje avstralskih Slovencev dvigne šele z izidom Pribčevega *Bronastega tolkača*, prve slovenske knjige v Avstraliji. Ob izidu je avtor v *Vestniku* zapisal, da

je sicer vesel tega podjetnega dejanja slovenstva v Avstraliji, vendar obžaluje, da knjiga ne more do bralstva v domovini. Pribac se je zavedal, da *Bronasti tolkač* s svojo pretanjeno govorico ne bo našel pravega odmeva v Melbournu in Sydneyju. Pozitivne ocene so prišle iz Buenos Airesa in Trsta, vendar Pribca to ni zadovoljilo. Leta 1973 je v Canberri izšla njegova druga pesniška zbirka *V kljunu golobice*. Morda Pribca takrat ni več motila kulturna osamljenost, dopisoval si je z Levom Detelo in skupaj sta na relaciji Dunaj-Canberra izdajala *Književni magazin za kulturo in družbena vprašanja*. Pribca je k sodelovanju potegnil šele krog ustvarjalcev, ki se je začel zbirati v SALUK-u in objavljati v *Svobodnih razgovorih*. Salukovci in z njimi na čelu prva urednica in pobudnica *Svobodnih razgovorov* Pavla Gruden so vsemu slovenstvu v Avstraliji jasno povedali, da si želijo kakovostne rasti pisanja, ki se mora dvigniti na nadpovprečno raven srednješolskih šolskih nalog, kot je zapisala Pavla Gruden. Naj citiram njen uvod k prvi številki četrtega letnika *Svobodnih razgovorov*: »*Svobodni razgovori stopajo s pričujočo številko v svoje četrto leto izhajanja. Vendar nekaterim našim bralcem in sodelavcem še vedno ni jasno, da je naslov Svobodni razgovori tolmačiti v kontekstu z naslovom SALUK: slovensko avstralski literarnoumetniški krožek. Svobodni razgovori so sredstvo za pospeševanje pismenosti, branja priznanih avtorjev, spoznavanja besedne umetnosti in seveda za objavljanje literarnih del in poskusov slovensko avstralskih avtorjev v slovenščini in angleščini. Člani uredniškega kolegija se zavedajo, da niso literarni izvedenci. Vedo pa, da v nobenem slučaju ne smejo in ne morejo mimo pomisli, da dela, ki jih objavljajo v Svobodnih razgovorih morajo rasti v kakovosti, pa naj gre za to ali ono literarno zvrst. Morajo se dvigniti v nadpovprečno raven srednješolskih nalog v slovenščini. V uredništvu se je namreč nabralo manjše število - še to je preveč - besedil, ki niso primerna za objavo. Iz njih je popolnoma razvidna nepismena pisava. Ni nepismen samo tisti, ki ne pozna abecede, ki mu niso znani osnovni pojmi iz slovnice, ampak tudi tisti, ki slovnico pozna. Eno je govoriti, drugo je pisati. Ni rečeno, da je vsak pesnik nadarjen tudi za prozo in obratno. V nekaterih besedilih je opaziti veliko pomanjkanje načitanosti, ki se odraža v pogosti nepravilni uporabi besed oz. v uporabi nepravilnih besed. K besedilom te zvrsti spadajo tudi izbruhi, pretnje kvazi razbeljenih možganov, ki smatrajo, da so jim Svobodni razgovori poceni odskočna deska za njihovo namišljeno*

genialnost in veličino. Takšna besedila ciljajo v prazno. Nepremišljenih, hujskajočih besedil, v katerih ne odseva vsaj srednješolska izobrazba, literarni talent, jedrnata misel in jedrnate poteze pisanja, uredništvo Svobodnih razgovorov ne bo objavljalo. Uredništvo Svobodnih razgovorov nima prav nič proti umetniški povezavi (ali vsaj poskusu) družbenih, ideoloških vprašanj našega časa, mora pa posvetiti več pozornosti literarni kakovosti, kar pomeni zoževanje izbora. (Izgovor, da smo izseljenci je prazen). To delo odslej naprej ne bo, kot doslej, odgovornost samo dveh, oz. obeh dosedanjih urednikov, ampak uredniškega kolegija, kateri se bo posvetil občutljivejšim temam, ki se kaj hitro spreminjajo v besedno vojno med udeleženci. Kdor bere domače literarne revije ve, da se večkrat kot ne, takšne polemike razvijajo v javno osebno zmerjanje - v šund. (Upati je, da brez honorarjev...) Iz tega razloga naj se kritiki, kateri izprevrčajo besede v tekstih, ki so predmet njihovega pregleda, v bodoče drže resnice. Še enkrat je potrebno poudariti, da so Svobodni razgovori sredstvo Saluka, ki nudi svojim članom in nečlanom, če so le ti literarno nadarjeni, priliko in celo pravico, da literarno pišejo in, da neglede na njihove politične usmerjenosti, z njo tudi napredujejo. Iskreno Pavla Gruden«

Svobodni razgovori so uresničili načrte tistih, ki so jih zasnovali. Jože Žohar, Danijela Hliš in Pavla Gruden so svoje literarne ambicije pokazali že v *Avstralskem Slovcu*. Z ustanovitvijo *Svobodnih razgovorov* pa so se jim pridružili še Cilka Žagar, Peter Košak in Bert Pribac. Omenjeni avtorji so podrobno predstavljeni v nalogi, zato poskušam v današnjem prispevku prikazati le zunanji razvoj slovenske umetniške besede na avstralskih tleh. *Svobodni razgovori* v zadnjem času zelo poredko izhajajo, v nekaj letih je izšla samo ena številka. Zdi se, kot da so člani SALUK-a dosegli skupne cilje, zdaj pa usmerjajo svojo energijo v tiskanje zbirke. Skupen nastop v *Svobodnih razgovorih* je zbudil zanimanje. *Zborniki avstralskih Slovencev* so prodrli tudi v domovino in opozorili slovensko javnost nase. Prišli so slavni slovenski kulturniki in vsak zase odkrivali skrite talente. Osemdeseta leta so dokončno odstrnila železno zaveso. Mnogi v nalogi omenjeni avtorji so po dolgih desetletjih prvokrat obiskali domovino. Kot zaključek vseh skupnih prizadevanj je l. 1990 tudi z mojo pomočjo izšel izbor *Lipa šumi med evkalipti*. Od tu dalje pa je v preteklem letu pravi razcvet prvencev. Že v letu devetdeset je Žohar kot prvi izseljenec s svojim v domovini izdanim prvcem požel odobravajoče kritike. Lani je izšla Pribčeva zbirka

Prozorni ljudje, v kateri je Pribac zaobjel svoje tridesetletno ustvarjanje. Prav tako sta lani v Melbournu izdali svoja prvenca Danijela Hliš (*Whisper*) in Draga Gelt (*Vse poti*). Slovenci v Avstraliji še nikdar niso doživeli tako bogate književne žetve. Poleg omenjenih avtorjev so se opogumili tudi priložnostni verzifikatorji in v samozaložbi izdali svoje zbirke. Najbolj znana »*ljudska pesnica*« Marcela Bole je tako izdala že tretjo zbirko, Vika Gajšek in Ivan Burnik pa prvenca. Ob tridesetletnici izdaje prve slovenske knjige je Slovenski narodni svet v Viktoriji v čast Bertu Pribcu in vsem slovenskim piscem v Avstraliji priredil bogat in odmeven kulturni večer.

Povsem očitno je, da skoraj ves ta čas govorimo pravzaprav le o pesništvu. Druge literarne vrste, z izjemo kratke proze, so pri avstralskih Slovencih zanemarjene, celo spomine, ki po svoji naravi bolj težijo k epiki, avstralski Slovenci pišejo v verzih. Drugo, kar postaja očitno, je, da ustvarjanju, ki hoče biti besedna umetnost, z veliko vnemo sledijo ostali verzifikaciji. Pavla Gruden jih s svojo ostro razmejitvijo ni prav nič prestrašila. Številne tovrstne pesniške zbirke dokazujejo, da so tudi verzifikatorji napredovali in danes bi prav lahko mnogi izmed njih objavljali v srednješolskih glasilih. Prav je, da v kulturnem življenju in v tisku oba pristopa do besedne umetnosti soobstajata, tako slabši lahko posnema boljšega. Večji problem predstavlja literarna kritika, ki skorajda ni razvita. Vsi se bojijo zamere in tako se raje vsevprek hvalijo, češ, kako lepo je, da gojimo slovensko besedo. In najbrž jim lahko po eni strani celo pritrudimo, kajti v Avstraliji rojena druga generacija, kadar piše literaturo, ne uporablja več slovenščine. Tako Irena Birsa in Michell Leber. Vendar lahko zapišemo, da je tematika omenjenih pesnic nemalokrat tipično izseljenska. Se je travma staršev, da niso ne tu ne tam doma, prenesla tudi na njihove otroke? Brezdomstvo je torej tipično izseljenska tematika, sledita ji domovinska in narodno prebudna. Pri Pribcu, Žoharju, Košaku in morda še kom prehaja ta tematika v bivanjsko, v obče človeško stisko posameznika. To pa je že univerzalen pesniški jezik, ki prestopa meje slovenskosti ali, če hočete, izseljenstva.